

EKOLOGISIA NÄKÖKULMIA KIELENKEHITYKSEEN

Claire Kramsch (toim.) *Language acquisition and language socialization: Ecological perspectives*. London: Continuum 2002. 308 s. ISBN 0-8264-5371-6.

Claire Kramschin toimittama teos perustuu Kalifornian yliopistossa maaliskuussa 2000 pidetyn Kielellinen sosialisatio ja kielen omaksuminen: ekologisia näkymiä -seminaarin (*Language acquisition and language socialization: Ecological perspectives*) esitelmiin ja niiden kommentaareihin. Se on ilmestynyt *Advances in applied linguistics* -sarjassa, josta on tullut soveltavan kielitieteen tärkeitä julkaisuareenoita. Teoksessa pyritään löytämään uusia näkökulmia kielen omaksumiseen ja sosiaalistumiseen. CHRISTOPHER N. CANDLIN ja SRIKANT SARANGI toteavatkin esipuheessaan, että kyse on keskustelua käyvästä tiedevälisyydestä, jossa eri alojen edustajat liikkuvat vapaasti kielenomaksumisen ja kielellisen sosialisatian rajojen yli. Päähuomio kohdistuu kielenoppijiin kielen käyttäjinä luonnollisessa ympäristössä, jossa kielellinen ja muu semioottinen ja vuorovaikutukseen liittyvä toiminta luovat edellytyksiä kielen omaksumiselle.

Kuten CLAIRE KRAMSCH sanoo johdannossaan, ekologinen näkökulma ei sulje pois aiempia lähestymistapoja. Olennaista hänen mukaansa on se, että lähestymistavasta riippumatta pyritään pysymään avoimena kaikille niille fyysisille, sosiaalisille ja muille tekijöille, jotka vaikuttavat vuorovaikutuksen muotoutumiseen. Jyrkimmin tämä suuntaus eroaa siitä toisen kielen omaksumisen tutkimisesta, jossa tehdään kielenopetukseen liittyviä kokeita ja jossa kielen monologinen tuottaminen on etusijalla. Ekologisen lähestymistavan mu-

kaan kielenoppija on vuorovaikutustilanteen osallistujana neuvottelija (*negotiator*) eikä pelkkä oppilas (*apprentice*) saati tietokone.

Ekologisia ajatuskulkuja on yhdistetty ennenkin humanistisiin aiheisiin, kuten Bronislaw Malinowskin (1961 [1922]), Einar Haugenin (1972) ja Dell Hymesin (1964) tutkimukset monen vuosikymmenen ajalta osoittavat. CHRISTOPHER CANDLIN mainitsee kommenttipuheenvuorossaan, että jo 1980-luvun puolivälissä William Rutherfordin kielioopin omaksumiseen liittyvää tutkimusta ohjasi orgaaninen, biotieteestä saatu metafora (Rutherford 1987). Euroopan tiedeneuvoston 1980-luvulla rahoittamassa pitkittäisessä, aikuisten kielenomaksumista tutkineessa projektissa (*The Ecology of Adult Language Acquisition*) oli ekologinen näkökulma. Ekologialla tarkoitettiin silloin niiden sosiaalisten ja psykologisten tekijöiden tutkimista, jotka vaikuttavat kielenomaksumisprosessin rakenteeseen ja eteneemiseen (Allwood, Strömqvist ja Voionmaa 1983: 3–9).

Käsillä olevassa teoksessa on neljä osaa, joissa ensin ovat artikkelit ja niiden perässä kommentoiva keskusteluosa. Toisinaan kommentit ovat aiheiltaan aika etäällä artikkeleista, mikä heijastaa sitä, että ne on muokattu mainitussa seminaarisissa pidetyistä, enemmän tai vähemmän esitelmien sisältöön liittyneistä keskustelupuheenvuoroista. Keskityn tässä artikkeleihin ja käsittelen kommenttiosuuksia vain vähän.

KIELENKEHITYS, AIKA JA PAIKKA

Teoksen ensimmäisen osan pääteema on yksilöiden kielenkehitys spatiaalisen ja temporaalisena sijoittumisena (*positioning*). Tällä viitataan siihen, että keskustelijat sijoittuvat toisiinsa nähden sekä fyysisesti tiettyssä tilassa että ajallisesti. Voimme esimerkiksi ajatella tilannetta, jossa tapamme entisen luokkatoverimme. Yhteinen taustamme sijoittaa meidät silloin tiettyyn keskinäiseen suhteeseen.

Ensimmäisen osan avaa DIANE LARSEN-FREEMANIN artikkeli, jossa hän käsittelee kakkoskielen tutkimusta kaaos- ja kompleksisuusteorian näkökulmasta. Hän on jo muutaman vuoden ajan tuonut esille tätä näkökulmaa kirjoituksissaan (ks. Larsen-Freeman 1997). Hän pyrkii näin laajentamaan alan tutkimuskenttää.

Kaaos- ja kompleksisuusteoriassa tutkitaan mutkikkaissa järjestelmissä tapahtuvia ilmiöitä prosesseina, joiden lopputulos ei aina ole ennustettavissa. Gleickiin (1987) viitaten Larsen-Freeman toteaa, että kielen säännöt eivät ole erillään kielen käyttämisestä, vaan keskustelijat vaikuttavat kielen sääntöihin: säännöt muuttuvat kieltä käytämällä. Tämä koskee tietenkin myös oppi-jankieltä, joka varsinkin alkuvaiheessa on erityisen altis interaktion vaikutukselle.

Kaaos- ja kompleksisuusteoreettinen tutkimus on diskursiivisesti suuntautunutta ja sosiolingvivistisesti väritynyttä. Tähän tutkimukseen sopii se käsitys, että kieli on dynaaminen ilmiö ja että kielen kielioppi on emergentti eli käytössä muuttuva säännöstö. Toisaalta on tietenkin myös niin, että

vaikka kielen tapaiset järjestelmät ovat kompleksisia, dynaamisia ja jopa epälineaarisia, niissä on paljon sellaista, mikä muuttuu vähän tai tuskin lainkaan. Kielessä on taivutusparadigmoja ja muita kaavaimia (*patterns*).¹ Kaavaimia ovat myös ne säännöt ja rakenteet, jotka kielenoppija osaa ennen kuin rupeaa oppimaan uutta kieltä. Nämä monenlaiset kaavaimet luovat kielen vakautta ikään kuin kaaosta aikaansaavien seikkojen vastapainoksi. Kaaosta ei sitä paitsi syntyisi ilman järjestystä; ne edellyttävät toisiaan.²

Kaaos- ja kompleksisuusteoreettinen näkökulma tukee diskursianalyysin innoittamaa kakkoskielen tutkimusta. Se ei kuitenkaan sulje pois myöskään psykolingvistiksi suuntautunutta tutkimusta, jossa tavoitteena on kielenomaksumiseen liittyvien kognitiivisten seikkojen selvittäminen (vrt. Long 1997) ja jossa ajatellaan, että kielen säännöillä ja ilmausjaksoilla on kielen omaksumisessa keskeinen sija. Näin se tarjoaa vaihtoehtoisia teorioita laajemman lähtökohdan tutkimukselle. Larsen-Freemanin mukaan kaaos- ja kompleksisuusteoria kannustaa tutkijoita ajattelemaan komplementaarisesti niin, että omat ja toisten tutkijoiden erilaiset tavoitteet suhteutetaan toisiinsa yhteisen teorian puitteissa. Larsen-Freemanin ajatukset ovat kiinnostavia, mutta lukija jää kaipaamaan lihaa luiden päälle. Mikä on se tutkimusohjelma ja mitä ovat ne konkreettiset uudet aluevaltauksset, joihin kaaos- ja kompleksisuusteorian avulla päästään? Tämän saamme ehkä tietää joskus.

Ensimmäisen osan toisen artikkelin on laatinut JONATHAN LEATHER, ja se käsittelee

¹ Suomen kieleen ei ole vakiintunut yhtä vastinetta englannin *pattern*-, saksan *Muster*-, ruotsin *mönster*- ja latinan *formula*-sanalle. Käytän *kaavainta* tänä vastineena. Vaihtoehtoja olisivat *kaava*, *muotti*, *malli*, *malline* ja *sabloni*.

² Larsen-Freeman toteaa aiheeseen liittyvästä universaalikieliopista, että vaikka kaikki kakkoskielen tutkijat eivät siihen uskokaan, tutkimuksen pääuomassa kuitenkin hyväksytään se, että kielen kielioppisäännöt ja -rakenteet ovat olemassa *a priori* ja että ne ovat kielenomaksumisen itsestään selviä kohteita.

monikielisessä yhteisössä tapahtuvaa kielenomaksumista. Artikkelin on kritiikkiä perinteistä lähestymistapaa kohtaan. Leather kannattaa optimaalisuusteoriaa, jossa kielenoppijoiden omaksumisprosessi kuvataan rajoitusten eikä sääntöjen avulla. Rajoitukset muuttavat luonnettaan kokemuksen ja tiedon kasvaessa. Esimerkiksi suomenoppijan tapa tulkita vokaalien pituusoppositioita voidaan kuvata rajoitusten muuttumisen avulla. Ensiksi oppijat mieltävät opposition ensitavussa mutta eivät sitä kauempana. Sitten jotkut heistä etenevät ja jossakin vaiheessa muuttavat aiemmin omaksumansa rajoitukset, niin että he osaavat hahmottaa tuon eron. Toiset oppijat taas eivät pääse alkuvaihetta pidemmälle, vaan heidän on kaiken kaikkiaan vaikeata mieltää ja tuottaa äänneoppositiota ensitavua kauempana.

Leather esittää artikkelissaan fenomenologiseen fonologiaan perustuvan äänneoppositioiden oppimismallin. Hän ottaa mallissaan huomioon sekä fonologisen järjestelmän sinänsä että kielenkäyttäjän tulkinnan siitä. Kielenkäyttäjän kuvataan tässä mallissa kompleksisena sosiaaliseen ympäristöön sopeutuvana järjestelmänä. Hänen sosiaalinen tietonsa toimii sinä välittävänä tekijänä, joka säätelee, miten hän käyttää kielen järjestelmää, kuten äänneoppositioiden, ja leksikoita. Leather ottaa huomioon myös kaaosteorian. Se asettaa rajat niille ennusteille, joita voidaan tehdä yksilön epälineaariseksi luonnehditusta kielenkehityksestä. Kielenkehitys ei ole seurausta oletettujen sääntöjen toteuttamisesta tai noudattamisesta vaan erilaisten rajoitusten asettamisesta ja poistamisesta. Arvaamattomille, ennusteista piittaamattomille käänteille jää siten tilaa.

Leatherin edustamassa tutkimuksessa hyvää on kielenoppijan tai yleisemmin kielenkäyttäjän tekemien tulkintojen huomioon ottaminen. Leatherin malli koostuu monesta osasta, eikä sen ymmärtäminen ole helppoa; taustateorioita on useita, kuten

konnektionismi, optimaalisuus- kaaos- ja katastrofiteoriat. Leather ei esittele malliaan valmiina teoriana vaan avauksena uudentapaiseen, ennen muuta fonologiaa koskevaan kielenkehityksen tutkimukseen. Nähtäväksi jää, mikä sen anti on empiirisestä aineistosta nousevan tiedon muodostumisessa.

JAY L. LEMKEN artikkeli käsittelee kielenkehitystä ja identiteettiä ja etenkin sitä, miten kielenpuhujat kehittävät eri kielenkäyttötapoihin sopivat identiteetit. Kysymys on ongelmallinen, varsinkin kun ajatellaan kielen oppimista koululuokassa. Miten oppilaat pystyisivät omaksumaan luokahuoneopetuksessa eri kielirekisterit ja kielenkäyttöä ohjaavat taustaoletukset? Lemke korostaa, että tällaisissakin tilanteissa olisi eniten huomiota kiinnitettävä konkreettisiin sosiaalisiin prosesseihin, kuten palautteiden antamiseen, eikä esimerkiksi yksilön mentaaleihin prosesseihin.

DIANE LARSEN-FREEMAN tuo kommenttipuheenvuorossaan voimakkaasti esille kielenopetuksen tarpeet. Kielenopettajat joutuvat jatkuvasti tekemään valintoja esimerkiksi sen suhteen, mitä heidän tulisi kielestä ja sen käytöstä opettaa. Heille ei ole paljon apua siitä tutkimuksesta, jossa kieltä tarkastellaan atomistisesti ja irrallaan kontekstista. Ekologisesta kakkoskielen tutkimuksesta, joka pyrkii eroon atomismista ja ottaa kielenkäyttöyhteyden tarkoin huomioon, saattaa sitä vastoin olla hyötyä kielenopetukselle.

KIELENKEHITYS SOSIAALISESSA YHTEYDESSÄÄN

Teoksen toisessa osassa käsitellään kielellistä kehitystä sosiaalis-semioottisena toimintana; eritoten siinä tarkastellaan niitä monia tapoja, joilla kielenkäyttäjät ilmaisevat viestimisaiketaan vuorovaikutustilan-

teessa. ELINOR OCHS käsittelee artikkelissaan kanssakäymistä, joka syntyy, kun autistinen lapsi otetaan mukaan pehmopallon peluuseen. Kyseinen lapsi, Erin, ei puhu lainkaan, vaan vastaa vain eleillä ja ilmeillä toisten puheeseen. Kun häneltä kysytään, löikö hän palloa vai ei, hän pudistaa vastaukseksi hieman päätänsä. Tästä sieppari innostuu: »See! She even said it. almo::st.»

Ochsin tutkimus jatkaa hänen aiempaa, muun muassa lasten sosialisatiota koskevaa tutkimustyötään (ks. esimerkiksi Ochs 1988; Ochs ja Schieffelin 1995). Lapsilla on monta sosiaaliseen vuorovaikutukseen kuuluvaa asiaa opittavanaan, ennen kuin he ovat täysiveroisia kieliyhteisönsä jäseniä. Heidän on osattava luokitella asioita, ja heidän on esimerkiksi tiedettävä, että tiettyyn peliin kuuluu pallon lyöminen mailalla. Pelissä noudatetaan sääntöjä, jotka aktualistuvat vuorovaikutuksen eri vaiheissa. Peliin osallistuvilla on myös odotuksia toisiaan kohtaan, ja heillä on tietty, vuorovaikutuksen muokkaama näkökulma siihen, mitä pelin aikana voi ja tulee tehdä. Tämän kaiken lapset oppivat vähitellen osallistumalla eri leikkeihin, peleihin ja yleensäkin sosiaaliseen vuorovaikutukseen. Pelin säännöt eivät siis ole valmiina pelaajien mielessä, josta käsin niitä sovellettaisiin, vaan ne ilmaantuvat vuorovaikutuksen myötä vähän kerrassaan pelin edetessä.

Ochsin tutkimus pureutuu yksityiskohtiin, mikä tekee siitä mielenkiintoisen. Se on mielenkiintoinen myös tutkimuskohteensa vuoksi: meillä on aivan liian vähän tietoa lasten vuorovaikutustavoista, mikä ehkä johtuu siitä, että aikuiset ovat saaneet päättää siitä, mitä tutkitaan.

RON SCOLLON käsittelee artikkelissaan

kielen, idiolektin ja puheyhteisön ongelmista.³ Toisaalla ovat sääntöihin perustuvat representaatiot ja toisaalla käytäntöön ja ihmisten elämäkokemukseen perustuva habitus eli taju siitä paikasta ja roolista, joka heillä on elinympäristössään. Sosiaalistuminen, jota Scollon tarkastelee yksivuotiaalta lapselta saadun aineiston avulla, tapahtuu vuorovaikutuksessa, jossa lapsi oppii sekä kielensä rakenteet, ääntämisen ja sanaston että läheisten ihmisten tavan suhtautua ympäröivään maailmaan ja omaan itseensä. Jo teoksen muista osista tuttu teema toistuu tässä: kielenomaksumista ei voi erottaa sosiaalisesta eikä fyysisestä ympäristöstä.

Scollonin artikkeli kritisoi kielen ja muiden semioottisten järjestelmien omaksumisen pelkistävää eli reduktionistista tutkimista; tässä se yhtyy teoksen pääteemaan. Scollon pyrkii osoittamaan, että kielenkäytössä on kyse avoimista järjestelmistä. Avoimuus syntyy kielenkäyttäjien habitusten ansiosta: yhdessäoloon tulee jatkuvasti uutta ainesta sen ansiosta, että keskustelijat ovat elämäkokemuksiltaan ja sosiaalisilta tavoiltaan niin erilaisia. Näin sosiaalinen kanssakäyminen ei järjestelmän pysähdy. Scollon vertaa sitä heiluriin, jolle ihmisten erilaisuus antaa vauhtia.

Teoksen toisen osan viimeisessä artikkelissa LEO VAN LIER esittelee oman, kieleen ja kielenopetukseen liittyvän ekologis-semioottisen näkemyksensä. Hän pitää erityisen tärkeänä sitä kielitietoa, joka kielenpuhujilla on kielestä. Tämän vastakohtana on teoreettinen, käyttöyhteydestään irrotettu tieto kielestä, jota välitetään ja jonka osaamista edellytetään kouluissa ja yliopistoissa. Van Lierin mukaan tutkimus ei ole

³ Kysymys kielijärjestelmän ja idiolektin suhteesta on kielentutkimuksen vanhoja kiistakapuloita, ja siitä on esitetty viime aikoina mielenkiintoisia näkemyksiä niin sanotun integraation kielentutkimuksen piirissä (ks. Harris 1996 sekä esim. Wolf ja Love 1997).

kyennyt osoittamaan, että tällaisesta tiedosta olisi suoraa tai kestäväää hyötyä kielen oppimiselle.

Eri tiedonalat edellyttävät omia erikoisia kielenkäyttötapojaan. Niiden oppimisessa tulisi van Lierin mielestä käyttää hyödyksi sitä kielitietoa, joka kielenoppijoilla jo on kielestään. Tämän näkökulman mukaan kielenopetuksen perusmallina ei saisi olla kielen kontekstista erotettu analysoiminen eli sen »vivisektio». Mallina tulisi pitää eläinlajien käyttäytymisen tutkimusta eli etologiaa. Ihmisyhteisöön sovellettuna tämä merkitsee sitä, että kielenopetuksen pohjaksi otetaan tietämys siitä, kuinka vuorovaikutus toimii.

Van Lierin esitys on aiheeltaan mielenkiintoinen, mutta se pysyttelee melko yleisellä tasolla. Kun hän artikkelinsa lopuksi esittää ekologisen kielenopetuksen opinto-ohjelman, ei siinä ole paljoakaan uutta. Kielenopetuksen kytkemisestä kielen käyttöyhteyksiin, kriittisestä kielenkäyttötietoisuudesta ja kielellisen sujuvuuden luomisesta luonnollista tietä on puhuttu jo pitkään.

EKOLOGINEN NÄKÖKULMA INSTITUTIONAALISEEN DISKURSSIIN

Kolmannen osan perusteema on institutionaalinen diskurssi. Sitä käsitellään kahdelta kannalta: toisaalta puhutaan siitä, miten vuorovaikutuksen osanottajat mukautuvat toisiinsa (engl. *alignment*), ja toisaalta siitä, mikä on vuorovaikutuksessa mukana olevien diskurssirata (engl. *trajectory*). Esimerkiksi kielikurssilaisella on kurssille tullessaan edessään mukautuminen muihin osallistujiin, mutta samalla hän myös aloittaa tuohon vuorovaikutustilanteeseen sisäl-

tyvän diskurssiratansa eli suhteensa diskurssin muihin osapuoliin.

JAMES P. LANTOLFIN ja PATRICIA B. GENUNGIN artikkelin taustana on toimintateoria (*activity theory*), mikä on mielenkiintoista sen vuoksi, että sitä on kehitetty pitkälti Venäjällä eikä angloamerikkalaisen tutkimuksen piirissä, kuten monia muita ihmistieteisiin liittyviä moderneja suuntauksia.⁴ Teoreettisena kannanottona Lantolfin ja Genungin artikkeli ei säväytä, mutta se tehoaa kyllä kiintoisana kuvauksena siitä, miten kielikurssi voi epäonnistua. Artikkelin aiheena on Yhdysvalloissa pidetty kiinan kielen kurssi, jonka pedagogikka perustui pinyinillä kirjoitettujen sanojen ja tiettyjen, kieliopillisesti oikeiden fraasien toistamiseen sekä kirjoitusmerkkien harjoitteluun. Opiskelu oli erittäin opettajajohtoista ja perustui mekaanisiin toistoharjoituksiin.

Artikkeli kertoo yhden osanottajan tarinan. Tekijät kuvaavat, miten kyseisen osallistujan myönteiset odotukset ja oppimistavoitteet muuttuivat kielteisiksi. Tekijät huomauttavat, että oppimisen motiivieihin ja tavoitteisiin vaikuttaa paljon kurssilla syntyvä vuorovaikutus. Tämän takia ei ole järkevää esimerkiksi pyrkiä selvittämään motivaation merkitystä oppimiselle niin, että mittaa motivaation ennen kurssia ja suhteuttaa saadun tiedon oppimistuloksiin. Motivaatio syntyy ja muovautuu oppimisen aikana.

Lantolfin ja Genungin artikkeli on opettajajohtoisen opetuksen ja pelkkien mekaanisten toistoharjoitusten kritiikkiä. Artikkelia vaivaa kuitenkin suuri puute: siinä on niukalti aineistoa. Lisäksi se tarkastelee oppimisen onnistumista kovin yksipuolisesta näkökulmasta. Tekijät eivät ole ottaneet selvää siitä, miten opettajat kokivat

⁴ Toimintateoriaan voi perehtyä eri tavoin (ks. esim. Lektorsky ja Engeström 1990).

kurssin ja mitkä heidän tavoitteensa olivat. He eivät ole myöskään kysyneet kurssin muilta osanottajilta, oliko kurssi tosiaan niin epäonnistunut kuin minä se näyttäytyy yhden osanottajan silmin.

Kolmannen osan toisessa artikkelissa SRIKANT SARANGI ja CELIA ROBERTS käsittelevät suullista tutkintoa, joka järjestetään yleislääkäreiksi pyrkiville opiskelijoille. Artikkelin perusasetelma on se, että tällaisissa vuorovaikutustilanteissa toinen osapuoli toimii kyseisen yhteisön portinvartijana (*gatekeeper*), kun taas toinen osapuoli on vasta pyrkimässä yhteisöön. Sisäänpyrkijöiden on mukauduttava niihin viestimisehtoihin, joita itse tilanne edellyttää, ja myös niihin, jotka nousevat esiin tutkinnon edetessä. He eivät esimerkiksi saa eksyä henkilökohtaisten näkemysten esittämiseen, tai ainakin heidän on kyettävä puhumaan niistä ammattimaisella ja tilanteen edellyttämällä tavalla. Yleislääkärimäinen esiintyminen edellyttää sekä asiantunteumuksen osoittamista (*indexicality*) että mukautumista mainitunlaisiin ehtoihin (*alignment*).

Sarangin ja Robertsin artikkelin tekee mielenkiintoiseksi se, että tutkittu lääkärikandidaatti oli espanjalainen. Näin analysoidusta vuorovaikutustilanteesta tulee monessa suhteessa sekayhdistelmä eli hybridi, josta selviytyminen edellyttää taitoa ja työtä. Artikkelissa ei asetuta kenenkään puolelle, vaan kirjoittajat keskittyvät tiukasti keskustelijoiden suhteiden muotoutumiseen tutkintotilanteessa. Artikkelin antaa uutta tietoa siitä, mitä yleislääkäriys on sosiaalisen diskurssin kannalta ja mitä kynnyksiä on ylitettävä, jotta siihen voisi päästä mukaan.

Kolmanteen osaan liittyvissä kommentissa keskustellaan siitä, mitä lisäarvoa ekologinen lähestymistapa tuo kielentutkimukseen. Pääseikkoina voisi pitää ensinnäkin sitä, että siinä pyritään eroon ilmiöiden

liiallisesta pelkistämisestä, ja toiseksi sitä, että siinä kieli on vain yksi semioottisista järjestelmistä, joilla on merkitystä sosiaalisessa vuorovaikutuksessa.

LUOKKAHUONEVIESTINNÄN EKOLOGIAA

Teoksen neljäs osa koostuu kahdesta artikkelista ja kommentaariorosuudesta. Artikkeleissa käsitellään luokkahuoneessa tapahtuvaa vuorovaikutusta: JET VAN DAM kuvaa vuorovaikutusta 12–13-vuotiaiden hollantilaislasten ensimmäisellä englannin kielen tunnilla ja ANNE BANNINK spontaania keskustelua omien edistyneiden kielenoppijoihensa englannin kurssilla. Tarkastelen ensiksi van Damin artikkelia.

Jokainen koulua käynyt tietää, että koululuokat poikkeavat toisistaan ilmapiiriltään. Se syntyy hyvin monista seikoista, kuten siitä, miten oppilaat reagoivat toistensa esiintymiseen luokan vuorovaikutustilanteissa. Van Dam kuvaa noita tilanteita sanomalla, että luokkahuoneessa opettajat ja oppilaat ovat toistensa ympäristöjä ja myös toistensa resursseja. Jos halutaan selvittää, oppivatko oppilaat luokassa, on tarkasteltava yksittäisten oppilaiden lisäksi ehdottomasti myös opettajan ja oppilaiden välistä vuorovaikutusta, heidän keskinäisiä suhteitaan ja tietysti myös opiskelijoiden välisiä suhteita.

Omalta kouluajaltani muistan, miten minua nolotti, kun vastasin väärin. Opin, että koulussa kasvojen säilyttäminen on hyvin tärkeä asia. Van Dam käsittelee tätä puhumalla opettajien ja oppilaiden vuorovaikutuskompetenssista, johon sisältyy vuorottelu-, palaute- ja kasvomekanismeja (*feedback and face systems*). Nämä mekanismit nivoutuvat opetukseen hyvin kiinteästi. Minkälaisen sanansijan opettaja antaa oppilailleen, joiden viestimisedellytykset saattavat poiketa toisistaan hyvinkin

paljon? Onnistuuko hän saamaan aikaan vastaamishalua? Ja kun hän kommentoi oppilaittensa antamia vastauksia, miten hän vaikuttaa heihin silloin? Saako luokassa epäonnistua?

Jet van Damin artikkeli on jännittävä, koska se osoittaa, mistä kielenopetuksessa on kyse. Siinä ei ole kyse syötösten vaan eräänlaisten tarjoumien antamisesta: oppijaa ohjataan oivaltamaan kielen käyttömahdollisuuksia.⁵ Tarjoumien merkitystä van Dam havainnollistaa esimerkillä, jossa opettaja laulaa lyhyen riimilaulun ja saa oppilaat vähitellen yhtymään siihen. Laulun laulaminen muodostaa tarjouman, jota hyödyntämällä oppilas luultavasti oppii, mitä hän uskaltaa tehdä uudella kielellä. Hän oppii ehkä myös jotain laulun kielestä, englannista.

Van Damin mukaan luokkahuonevuorovaikutukseen liittyvät vuorottelu-, palaute- ja kasvomekanismit ovat emergenttejä: ne ilmaantuvat ja muotoutuvat kanssakäymisen myötä. Luokkahuoneen vuorovaikutus luo vähitellen sen, mitä hän kutsuu luokkahuonekulttuuriksi. Tätä kulttuuria ekologinen kielentutkimus pyrkii tutkimaan; van Damin artikkeli avaa siihen käytännönläheisen ja samalla teoreettisesti selkeän näkökulman.

Anne Banninkin artikkelissa on tutkimuksen kohteena edistyneiden oppijoiden englanninkurssi, jonka opettajana hän on itse toiminut. Se, minkä Bannink mahdollisesti aineiston reliabiliteetissa menettää, hän voittaa validiteetissa. Banninkin tutkimuksellisenä taustahahmona on Erving Goffman, mikä ilmenee tutkimuksen näkökulmassa ja toteutuksessa; Bannink puhuu esimerkiksi vuorovaikutustilanteen keh-

sistä ja eri kehysten limittymisestä toisiinsa (ks. Goffman 1974).

Yleinen käsitys on, että luokkahuonevuorovaikutus on tyypillisesti institutionaalista, muodollista ja epäsymmetristä. Bannink toteaa kuitenkin, että sen hahmottaminen tällä tavoin johtaa helposti harhaan. Hänen mielestään ero muodollisen ja vapaan tai keskustelelevan ja institutionaalisen kehysten välillä ei ole selvä. Kaksijakoisia eroja tehtäessä ei oteta useinkaan huomioon sitä, että monet vuorovaikutustilanteet ovat diskursiivisesti sekalaisia eli hybridejä (ks. Srikant Sarangin ja Celia Robertsinkin artikkelia). Esimerkiksi tiettyä muodollista kielioppiseikkaa selvitettäessä saatetaan hetkeksi ruveta puhumaan hyvinkin henkilökohtaisista asioista. Näin erilaiset diskursiiviset kehykset saattavat mennä ikään kuin toistensa sisään, ilman että se häiritسی vuorovaikutuksen kulkua.

Bannink ottaa artikkelissaan kantaa myös eri kielenopettamistapoihin. Voidaan ihmetellä, että jos luokkahuone kerran on hankala paikka luontevan keskustelun aikaansaamiseksi, miksi siellä pitäisi yrittää opettaa kieltä kommunikatiivisesti? Bannink vastaa tähän viittaamalla Michael Longin tutkimukseen (1996). Longin mielestä keskustelut ovat otollisia kielenopetukselle siitä syystä, että niissä tapahtuu merkitysneuvottelua (*negotiation of meaning*). Ja merkitysneuvottelua on kaikissa keskusteluissa, myös silloin, kun se on epäsymmetristä eli kun siihen sisältyy paljon toisen osapuolen, esimerkiksi oppilaiden, ohjaamista. Merkitysneuvottelun anti oppimiselle on siinä, että sen ansiosta kielenoppijat kohdistavat huomionsa kohdekielen erilaisiin piirteisiin yleensä tarkemmin kuin

⁵ Tarjouma (engl. *affordance*) on yhdysvaltalaisen psykologin James J. Gibsonin käyttöön ottama termi, joka liittyy alun perin havaitsemisen psykologiaan. Ajatuksena on, että havainto voi syntyä vain tilassa, joka tarjoaa siihen mahdollisuuden — ja että tietynlaiset ympäristöt tarjoavat näin mahdollisuuksia tietynlaisten havaintojen tekemiseen. (Dufva 2004; Dufva käyttää termiä *affordansi*.)

muulloin. Asian voi ilmaista myös niin, että merkitysneuvottelu tarjoaa oppilaille kielenoppimisen kannalta otollisia tarjoumia.

Teoksen neljännen osan kommentaareissa pohditaan pitkään vuorovaikutustapojen tyypittymistä ja ritualisoitumista. Goffmaniin (1974) viitaten kommentoijat toteavat, että kaikessa sosiaalisessa kanssakäymisessä on rituaalisia aineksia. Rituaali-termiin tuntuisi sisältyvän ennakoitavuus, mutta näin ei aina välttämättä ole. Saksanopettajalla saattaa esimerkiksi olla tapana hoputtaa oppilaitaan sanomalla »schnell, schnell», mikä muodostaa siten tietynlaisen rituaalin. Oppilaat voivat puolestaan käyttää tätä ilmausta niiden tilanteiden ulkopuolella, joissa rituaali tavallisesti tapahtuu. Kuten yksi kommentoijista toteaa: »No rituals are totally predictable.»

Vuorovaikutuksen ennakoitavuuteen liittyy myös kommenttiosan toinen aihe, nimittäin se, miten kielen oppimisessa ja sen opettamisessa voisi saada aikaan tasapainon konventionaalisen ja luovan opetustavan välillä. Sellainen konventionaalinen opetus, jossa opettaja opettaa ja oppilaat kuuntelevat, on epäsymmetrinen ja omiaan vähentämään oppilaitten oppimishalua. Luovuutta tulisi suosia, vaikka ei välttämättä tutun ja opettajan todella hallitseman opettamistavan kustannuksella. Kommentoijat päätyvät siihen, että luovuus kasvaa, kun vuorovaikutuksessa toteutuvien kielenkäyttötapojen kehykset ovat väljiä. Tämä tarkoittaa esimerkiksi sitä, että erilaiset vuorovaikutuksen muodot kuten epäsymmetrinen kysyminen ja oikeiden vastausten tuottaminen vuorottelevat muunlaisen kanssakäymisen kuten arvausleikkien tai roolinäytelmien kanssa.

Claire Kramschin toimittamassa teoksessa otetaan esille monia asioita, joiden kunnollinen ymmärtäminen edellyttää laajaa lingvistisen, sosiologisen, psykologisen, antropologisen ja kielipedagogisen teorian

ja käytännön tuntemusta. Teoksen teoreettisina taustavoimina ovat sellaiset tutkijat kuin Gregory Bateson, Erving Goffman, Pierre Bourdieu, Mihail Bahtin ja Lev Vygotski. Ei saa myöskään unohtaa toiminta-teoriaa, jossa venäläiset ovat olleet uranuurtajia mutta jossa nykyään myös esimerkiksi suomalaisella Yrjö Engeströmillä on tunnustettu sija. Tällaisen teoreettisen välineistön varassa on luotavissa varteenotettava vaihtoehto tutummalle kielenkehityksen ja sosialisointin tutkimukselle.

Kramschin toimittama teos on hyvä avaus uuteen suuntaan. Sillä on painavaa sanottavaa sosialisointiin, kielenoppimiseen ja opettamiseen liittyvistä kysymyksistä, ja se auttaa laajentamaan näitä aiheita koskevaa tutkimusta mielenkiintoisella tavalla. ■

KAARLO VOIONMAA

Sähköposti: karolus@brevet.nu

LÄHTEET

- ALLWOOD, JENS – STRÖMQVIST, SVEN – VOIONMAA, KAARLO 1983: *The ecology of adult language acquisition — a psycholinguistic research project*. GPTL 45. Göteborg: Department of Linguistics, Göteborg University.
- DUFVA, HANNELE 2004: James J. Gibsonin psykologia ja kieli. – <http://www.cc.jyu.fi/~dufva/psyko/gibson/gibson.htm> 14.5.2004.
- GLEICK, JAMES 1987: *Chaos: Making a new science*. New York: Penguin Books.
- GOFFMAN, ERVING 1974: *Frame analysis: An essay on the organization of experience*. Harmondsworth: Penguin Books.
- HAUGEN, EINAR 1972: *The ecology of language*. Stanford: Stanford University Press.
- HARRIS, ROY 1996: *The language connec-*

- tion: Philosophy and linguistics.*
Bristol: Thoemmes.
- HYMES, DELL 1964: Introduction: Toward ethnographies of communication. – *American anthropologist*, erikoisjulkaisu 66, 3, osa 2.
- LARSEN-FREEMAN, DIANE 1997: Chaos/complexity science and second language acquisition. – *Applied linguistics* 18 s. 141–165.
- LEKTORSKY, V. A. – ENGSTRÖM, YRJÖ (toim.) 1990: *Activity: theories, methodology & problems*. Orlando: Paul M. Deutsch Press.
- LONG, MICHAEL 1996: The role of linguistic environment in second language acquisition. – W. C. Ritchie & T. K. Bhatia (toim.), *Handbook of second language acquisition* s. 413–468. San Diego: Academic Press.
- 1997: Construct validity in SLA research. – *Modern language journal* 81 (iii) s. 318–323.
- MALINOWSKI, BRONISLAW 1961 [1922]: *Argonauts of the Western Pacific*. New York: E. P. Dutton.
- OCHS, ELINOR 1988: *Culture and language development: Language acquisition and language socialization in a Samoan village*. Cambridge: Cambridge University Press.
- OCHS, ELINOR – SCHIEFFELIN, B. B. 1995: The impact of language socialization on grammatical development. – Paul Fletcher & Brian McWhinney (toim.), *The handbook of child language* s. 73–94. Oxford: Blackwell.
- RUTHERFORD, WILLIAM 1987: *Second language grammar: Learning and teaching*. London: Longman.
- WOLF, GEORGE – LOVE, NIGEL (toim.) 1997: *Linguistics inside out: Roy Harris and his critics*. Amsterdam: Benjamins.

SYVÄLLINEN TUTKIMUS KAKKOSKIELISESTÄ VUOROVAIKUTUKSESTA

Salla Kurhila *Co-constructing understanding in second language conversation*. Helsinki: University of Helsinki 2003. 335 s. ISBN 952-91-5974-9.

Salla Kurhilan väitöskirjassa *Co-constructing understanding in second language conversation* on 317 sivua ja lähdeluettelo. Johdannon, yhteenvedon ja lyhyen, korjaamista käsittelevän luvun lisäksi kirjassa on kolme päälukua, joiden aiheet ovat toisen korjaaminen, sanahaut ja ymmärrystarjoukset. Tutkimusaineistona on 16 tuntia »autenttista keskustelua erilaisissa institutionaalisissa ja arkitilanteissa» (s. 18). Aineisto on kerätty Suomessa.

Kirjan nimi viittaa kahteen eri tutkimusalaan, toisen kielen oppimiseen ja keskusteluanalyysiin. Käsitellen tässä arviossani väitöskirjan merkitystä näiden kahden alan kannalta.

TOISEN KIELEN OPPIMINEN

Toisen kielen oppimisen tutkimus on eriytynyt omaksi tutkimushaarakseen soveltavan kielitieteen piiristä, ja sen pääpiirteet